

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

© Рубіш М. А., 2016

Проаналізовано сучасний стан зовнішньої торгівлі товарами та послугами Закарпатської області, виявлено основні тенденції зовнішньої торгівлі. Здійснено аналіз географічної структури експорту та імпорту товарів та послуг, відповідно до якого були зроблені висновки щодо основних партнерів серед країн-членів ЄС, які межують із Закарпатською областю, та інших країн світу. Визначено основні частки структури експорту та імпорту товарів та послуг Закарпатської області за досліджуваний період.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, зовнішньоторговельне сальдо, суб'єкти господарювання, структура товарів та послуг.

М. А. Rubish

Mukachevo State University

BUSINESS ENTITIES FOREIGN TRADE IN TRANSCARPATHIA REGION

© Rubish M. A., 2016

One of the areas of effective cooperation and the development of our country along with its regions is using one of the important forms of international economic relations – foreign trade. The integration of economy of the country (region) in global processes have a positive impact on their development as a whole, provide the use of existing natural resources and competitive advantages, it promotes socio-economic development. On the example of Transcarpathia region there have been made an important analysis on regions' foreign trade as a whole. Foreign trade of goods and services is an important part of foreign trade activities of Transcarpathia region and requires continuous implementation of measures to stimulate it. The aim of this work is to identify the main trends of international trade in the region on the example of Transcarpathia region, determining geographical structure and analyzing the trade balance. In article author has analyzed value of exports and imports in the years 2010–2014, has ascertained preference of imports over exports, indicating that the region is dependent on imports: comparing 2010 and 2014, we observe their growth, but if you analyze the share of exports and imports in region's total foreign trade, they remain virtually unchanged. According to the reduced geographical structure, enterprises of Transcarpathia region have been exporting mostly to Europe, due to its geographical location. Most of the enterprises of Transcarpathia region export machinery, equipment, machinery and electrical equipment (63.9 % of total in 2014), and textile materials and products (9.5 %). The largest importers of goods and services to the Transcarpathia region are Europe, CIS and Asia. Regarding the volume of goods' import, there is a tendency to its growth. The balance of foreign trade for the period of 2010–2014 years – negative, although decreased by half compared with 2013. Over the period the bulk of services imports were from the following countries: Italy, Germany, Poland, Romania and Hungary. In 2014 a decrease of the share services from the Russian Federation, the United Kingdom, Slovakia, Hungary and the Czech Republic were observed.

The balance of services for the years 2010–2014 is positive in contrast to the net balance of goods. The results obtained during conducted by us studies give reason to believe that Transcarpathia should use its advantage – relevance to the borders and intensify cross-border trade. The border regions play a specific role in implementing the leading trends of global development, namely in foreign economic activity, including foreign trade liberalization and a sharp increase in cross-border trade, intensification of interstate movement of population.

In the region continuously carried out work on the study of markets and the search for foreign partners for mutually beneficial cooperation mechanisms with the aim to improve country's exports and overcome the negative trends in foreign trade. The Further research require management tools of economic processes in the region, that ensure the use of foreign trade advantages of the Transcarpathian region after full ratification of the Association Agreement Ukraine and the EU.

Key words: international business, foreign trade, export, import, foreign trade balance, businesses, structure of goods and services.

Постановка проблеми. Одним з напрямів ефективної співпраці і розвитку країни та її регіонів є використання однієї з важливих форм міжнародних економічних відносин – зовнішньої торгівлі. Інтеграція економіки країни (регіону) в систему світогосподарських процесів позитивно впливатиме на їх розвиток загалом, забезпечуватиме використання існуючого природно-ресурсного потенціалу і конкурентних переваг та сприятиме соціально-економічному розвитку. Враховуючи це, дослідження розвитку зовнішньоторговельних відносин регіону на прикладі Закарпатської області є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній вітчизняній фаховій літературі велика увага приділяється дослідженню зовнішньоекономічної діяльності, зокрема дослідженню зовнішньоторговельних відносин. Проведений аналіз свідчить про наявність значної кількості досліджень проблеми здійснення експортно-імпоротної діяльності. Безпосередньо питання оцінки стану зовнішньої торгівлі на рівні Закарпатської області знайшли відображення у наукових працях Б. І. Дяченка, М. А. Лендела, І. О. Конопльової [8], С. М. Митряєвої, В. П. Мікловди. Особливості розвитку зовнішньої торгівлі прикордонних регіонів розкрито у працях В. В. Гоблика [10] і І. І. Черленяка [9].

Цілі статті. Мета роботи – виявити основні тенденції зовнішньої торгівлі регіону на прикладі Закарпатської області, визначити географічну структуру та проаналізувати торговельний баланс.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішня торгівля товарами та послугами є важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності Закарпатської області і вимагає безперервної реалізації заходів щодо її активізації [6]:

- залучення іноземного капіталу у розвиток експортного виробництва;
- спеціалізації виробництва у характерних для регіону провідних видах економічної діяльності: машинобудуванні, легкій, хімічній, меблевій, аграрній та деревообробній промисловостях;
- створення умов для утворення у зовнішній торгівлі позитивного сальдо та нарощування виробництва конкурентоспроможної продукції за допомогою використання енергоощадних, ефективних новітніх технологій;
- ефективного використання сировинних ресурсів області, які є предметом експорту;
- збільшення у структурі імпорту частки товарів прогресивного обладнання та машин і зменшення продукції, що може вироблятися на вітчизняних підприємствах;
- активного просування продукції підприємств області на зовнішні ринки, а також пошук нових ринків збуту вітчизняних товарів;
- нарощування обсягів експорту продукції за допомогою збільшення частки товарів з високим ступенем переробки.

Основні показники зовнішньої торгівлі, які дають можливість зробити висновок про те, наскільки ефективними є вищезазначені заходи (табл. 1).

Таблиця 1

Зовнішня торгівля товарами і послугами Закарпатської області за 2010–2014 роки*

(тис. дол. США)

роки / показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Експорт	1205047,6	1465105,4	1450581,1	1580826,9	1583357,3
Імпорт	1388264,8	2040601,4	2048494,8	2099636,5	1767363,5
Сальдо	-183217,2	-575496,0	-597913,7	-518809,6	-184006,2

* Джерело: [1].

Проаналізувавши вартісні обсяги експорту та імпорту за 2010–2014 рр., констатуємо перевагу імпорту над експортом, що свідчить про імпортозалежність регіону: порівнюючи показники 2010 і 2014 рр., ми спостерігаємо за їх зростанням, але якщо аналізувати частку експорту та імпорту у загальній структурі зовнішньої торгівлі області, то вони залишаються фактично незмінними. Частка експорту – 46,5 % (2010 р.) та 47,2 % (2014 р.), імпорту – 53,5 та 52,8 %, відповідно.

Підприємства Закарпатської області мають торговельні відносини з багатьма країнами світу (табл. 2).

Таблиця 2

**Географічна структура експорту та імпорту
Закарпатської області за період 2011–2014 рр.***

(тис. дол. США)

		Усього	Країни СНД	Європа	Азія	Африка	Америка	Інші країни
2011р.	Експорт послуг	67651,2	6484,0	57993,9	376,4	183,0	2613,9	–
	Експорт товару	1397454,2	157494,4	1188660,4	18145,2	1870,3	7298,8	23985,0
	Сума	1465105,4	163978,4	1246654,3	18521,6	2053,3	9912,7	23985,0
	Імпорт послуг	42675,4	5158,8	36431,7	152,6	9,0	932,3	–
	Імпорт товару	1997926,0	488716,2	1034045,0	434987,6	811,7	38024,9	1340,5
	Сума	2040601,4	493875,0	1070476,7	435140,2	820,7	38957,2	1340,5
2012р.	Експорт послуг	65493,8	11415,3	49570,5	248,6	2073,1	2175,1	–
	Експорт товару	1385087,3	203917,1	1129189,1	24536,2	37,3	4046,6	23360,9
	Сума	1450581,1	215332,4	1178759,6	24784,8	2110,4	6221,7	23360,9
	Імпорт послуг	39409,9	4908,9	30299,5	371,6	–	3830,0	–
	Імпорт товару	2009084,9	427186,1	968421,1	566856,1	1810,2	28916,7	15894,6
	Сума	2048494,8	432095,0	998720,6	567227,7	1810,2	32746,7	15894,6
2013р.	Експорт послуг	280861,3	11900,4	260182,3	4556,0	862,3	3179,5	–
	Експорт товару	1299965,6	243655,7	1031641,2	18470,2	30,1	4289,5	1878,8
	Сума	1580826,9	255556,1	1291823,5	23026,2	892,4	7469,0	1878,8
	Імпорт послуг	37187,3	3729,9	29092,4	1321,8	8,8	3034,4	–
	Імпорт товару	2062449,2	660250,2	881790,4	433982,0	5694,0	34174,5	46558,0
	Сума	2099636,5	663980,1	910882,8	435303,8	5702,8	37208,9	46558,0
2014р.	Експорт послуг	200561,4	8155,9	182142,4	1083,6	1904,1	5976,7	1298,7
	Експорт товару	1382795,9	181532,6	1175383,4	19073,2	363,8	6089,7	353,4
	Сума	1583357,3	189688,5	1357525,8	20156,8	2267,9	12066,4	1652,1
	Імпорт послуг	32806,5	2618,9	26413,1	–	107,8	1544,5	2122,2
	Імпорт товару	1734557,0	473308,6	781541,9	413346,4	6815,7	27456,0	32088,4
	Сума	1767363,5	475927,5	807955,0	413346,4	6923,5	29000,5	34210,6

*Джерела: [2; 4; 7, с. 194–195].

Згідно з наведеною географічною структурою, підприємства Закарпатської області найбільше експортують до країн Європи, що пов'язано з її географічним розташуванням (має кордон з чотирма країнами-членами ЄС). За аналізований період частка експорту до країн Європи є фактично незмінною і становить в середньому 85 % від загального обсягу. 11 % від загального обсягу експорту припадає на країни СНД, 4 % – спрямовано в інші країни світу.

Найбільшими імпортерами товарів та послуг до Закарпатської області є країни Європи, СНД та Азії, на які припадало в 2014 р. 95,9 % від усього імпорту, а в 2011 році – 98 %. Зокрема, частка імпорту країн Європи, СНД та Азії у 2011 р. становила 52,5, 24,2 та 21,3 %, а в 2014 р. – 45,7, 26,9 та 23,3 %, відповідно. Хоча ми бачимо зростання частки імпорту з країн СНД (2,7 %) і Азії (2 %), проте в абсолютному виразі обсяг імпорту зменшився відповідно на 17947,5 тис. дол. США і 21793,8 тис. дол. США. Це пояснюється зростанням частки імпорту з інших країн, зокрема з Америки та Африки.

З огляду на це, доцільним є аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами окремо. Показники експорту та імпорту товарів зображено на рисунку.

Зовнішня торгівля товарами Закарпатської області за 2010–2014 рр. на основі джерел: [3; 7, с. 200–201]

Експорт товарів у 2014 р. становив 1,38 млрд дол. США, проте зріс на 19,6 % порівняно з 2010 р. Найбільше підприємства Закарпатської області експортують машини, обладнання, механізми та електротехнічне обладнання (63,9 % до загального обсягу у 2014 р.) і текстильні матеріали і вироби (9,5 %). Основними торговельними партнерами Закарпатської області є країни Європейського Союзу (85 %) і країни СНД (13,1 %).

Що стосується обсягу імпорту товарів, то тут простежується тенденція до його зростання на 28,6 % порівняно з 2010 р. У структурі імпорту 2014 р. переважають машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (39,5 %), мінеральні продукти, основними товарами серед яких є палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, відповідно 27,6 % та текстильні матеріали та вироби (7,3 %). Стосовно географічної структури імпорту, то до країн експортерів з Європи (45,1 %) і СНД (27,3 %) приєдналися країни Азії (23,8 %).

Сальдо зовнішньої торгівлі товарами за період 2010–2014 рр. – від'ємне, хоча і зменшилося наполовину порівняно з 2013 р.

Зовсім інакші тенденції, притаманні зовнішній торгівлі послугами (табл. 3).

Таблиця 3

Зовнішня торгівля послугами Закарпатської області за 2010–2014 рр.*

(тис. дол. США)

показники \ роки	2010	2011	2012	2013	2014
Експорт послуг	48402,2	67651,2	65493,8	280861,3	200561,4
Імпорт послуг	39671,3	42675,4	39409,9	37187,3	32806,5
Сальдо	8730,9	24975,8	26083,9	243674,0	167754,9

* Джерело: [4; 7, с. 202–203].

Експорт послуг у 2014 р. зріс порівняно з 2010 р. у 4 рази і становить 200,6 млн дол. США. У структурі експорту послуг 2014 р. основну частку займають послуги в обробній промисловості (67,1 %), транспорті і зв'язку (28,6 %). Ситуація є прямо оберненою до 2010 р. (табл. 4), коли частка послуг транспорту і зв'язку становила 70,0 %, а в обробній промисловості – 16,3 %.

Таблиця 4

Структура експорту послуг Закарпатської області за період 2010–2014 рр.*

Види послуг	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	тис. дол. США	% до заг. обсягу	тис. дол. США	% до заг. обсягу	тис. дол. США	% до заг. обсягу	тис. дол. США	% до заг. обсягу	тис. дол. США	% до заг. обсягу
Усього										
у тому числі послуги:	48402,2	100	67651,2	100	65493,8	100	280861,3	100	200561,4	100
в обробній промисловості	7873,4	16,3	5975,2	8,8	5934,0	9,1	218915,5	77,9	134640,3	67,1
пов'язані з будівництвом	–	–	440,3	0,7	435,6	0,7	60,7	0,1	51,7	0,0
пов'язані з гуртовою та роздрібною торгівлею; торгівлею ТЗ; послуги з ремонту	2942,2	6,1	1313,7	1,9	22,3	0,0	727,0	0,2	3077,4	1,5
готелів і ресторанів, туризм	666,2	1,4	887,8	1,3	1298,1	2,0	3728,2	1,3	2348,7	1,2
транспорту та зв'язку	33873,3	70,0	54919,1	81,2	54036,6	82,5	54026,4	19,2	57375,4	28,6
пов'язані з фінансовою діяльністю	380,9	0,8	–	–	11,4	0,0	69,8	0,1	–	–
ділові послуги	1066,4	2,2	2560,1	3,8	2375,2	3,6	3333,7	1,2	3067,9	1,5
у сфері освіти	–	–	–	–	45,3	0,1	–	–	–	–
пов'язані з охороною здоров'я та соціальною допомогою	1376,3	2,8	1494,2	2,2	1328,5	2,0	–	–	–	–
колективні, громадські та особисті послуги	–	–	–	–	6,9	0,0	–	–	–	–

*Джерела: [5; 7, с. 192, 193].

Основними торговельними партнерами Закарпатської області є країни Євросоюзу (Угорщина – 26,3 %, Австрія – 22,2 %, Німеччина – 12, % та Італія – 7,9 %) та СНД, хоча частка країн СНД в експорті послуг значно скоротилася.

Імпорт послуг у 2014 р. порівняно з 2010 р. зменшився на 17,3 % і становить 32806,5 тис. дол. США. У структурі імпорту послуг (табл. 5) у 2014 р. найбільшу частку посідають послуги транспорту та зв'язку (52,1 %), ділові послуги (14,6 %), послуги готелів і ресторанів (14,2 %), роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (11,8 %).

Таблиця 5

Структура імпорту послуг Закарпатської області за період 2010–2014 рр.*

Види послуг	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	тис. дол. США	% до заг. обсягу	тис. дол. США	% до заг. обсягу	тис. дол. США	% до заг. обсягу	тис. дол. США	% до заг. обсягу	тис. дол. США	% до заг. обсягу
Усього										
у тому числі послуги:	39671,3	100	42675,4	100	39409,9	100	37187,3	100	32806,5	100
в обробній промисловості	2676,8	6,7	8215,6	19,3	1402,2	3,6	–	–	–	–
пов'язані з будівництвом	–	–	10,0	0,0	440,4	1,1	147,5	0,4	107,2	0,3
пов'язані з гуртовою та роздрібною торгівлею; торгівлею ТЗ; послуги з ремонту	141,4	0,3	42,2	0,1	11,2	0,0	982,2	2,6	911,3	2,8
готелів і ресторанів	1953,5	4,9	4473,0	10,5	8060,9	20,5	4945,2	13,3	4654,3	14,2
транспорту та зв'язку	12017,2	30,4	18860,6	44,2	18635,2	47,3	19776,8	53,2	17094,8	52,1
пов'язані з фінансовою діяльністю	2650,7	6,7	3789,7	8,9	3084,2	7,8	2691,0	7,2	1384,8	4,2
ділові послуги	19652,9	49,5	6507,3	15,2	7678,2	19,5	7418,3	20,0	4779,3	14,6
роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	–	–	–	–	–	–	1226,0	3,3	3874,4	11,8
пов'язані з державним управлінням	–	–	–	–	53,2	0,1	0,3	0,0	0,4	0,0
у сфері освіти	–	–	–	–	45,4	0,1	–	–	–	–

*Джерело: [1; 5].

За досліджуваний період основна частка імпорту послуг припадала на такі країни: Італія, Німеччина, Польща, Румунія, Угорщина. У 2014 р. спостерігається зменшення частки послуг з Російської Федерації, Великої Британії, Словаччини, Угорщини, Чехії.

Сальдо балансу послуг за 2010–2014 рр. має позитивне значення на відміну від сальдо балансу товарів.

Висновки. Результати, отримані під час проведеного дослідження, дають підстави стверджувати, що Закарпаття повинно використати свою перевагу – дотичність до кордонів, і активізувати прикордонну торгівлю. Прикордонні регіони відіграють специфічну роль у реалізації провідних тенденцій світового розвитку, а саме в зовнішньоекономічній діяльності, зокрема в лібералізації зовнішньої торгівлі та збільшенні прикордонного товарообігу, активізації міждержавного переміщення населення. В області постійно здійснюється робота з вивчення ринків збуту та пошуку зарубіжних партнерів для взаємовигідного співробітництва з метою удосконалення механізмів вітчизняного експорту та подолання негативних тенденцій у зовнішній торгівлі. Подальшого дослідження потребують інструменти управління економічними процесами регіону, які забезпечать використання зовнішньоторговельних переваг Закарпатської області після повної ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС.

1. Державна служба статистики України / Головне управління статистики в Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zcz/index.html. 2. Експрес-випуск Головного управління статистики у Закарпатській області: Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами Закарпатської області за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zcz/2014/geograf_struct_01-12_2014.pdf. 3. Експрес-випуск Головного управління статистики у Закарпатській області: Товарна структура зовнішньої торгівлі Закарпатської області за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zcz/2014/tovarna_struct_01-12_2014.pdf. 4. Експрес-випуск Головного управління статистики у Закарпатській області: Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами Закарпатської області за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zcz/2014/geograf_struct_exp_imp_04_2014.pdf. 5. Експрес-випуск Головного управління статистики у Закарпатській області: Структура зовнішньої торгівлі послугами Закарпатської області за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zcz/2014/struct_exp_imp_04_2014.pdf. 6. Програма економічного і соціального розвитку Закарпатської області на 2013 рік та основні напрями розвитку на 2014 і 2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.carpathia.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/7147/1302251444.pdf. 7. Статистичний щорічник Закарпаття за 2013 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород, 2013. – 511 с. 8. Конопльова І. О. Зовнішня торгівля Закарпатської області та України (до проблем управління економічними процесами регіону у контексті вступу України в ЄС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.in.ua/?or=1&z=511>. 9. Черленяк І. І., Сойма С. Ю. Карпатський євро регіон та розвиток міжнародного бізнесу в прикордонній Закарпатській області / І. І. Черленяк, С. Ю. Сойма // Наук. вісник УжНУ. Серія «Економіка». – 2014. – Вип. № 3 (44). – С. 183–187. 10. Гоблик В. В. Особливості зовнішньої торгівлі товарами та послугами у транскордонних регіонах, сформованих на кордоні між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21IID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=efek_2013_4_10.